

ТМ	Г. XXII	Бр. 1-2	Стр. 67 - 84	Ниш	јануар - јун	1998.
----	---------	---------	--------------	-----	--------------	-------

UDK 1 PLOTIN+111.82

Оригинални научни рад

Примљено: 23.03.1998.

Глигорије Зајечарановић

Ниш

ФИЛОЗОФИЈА ПЛОТИНА ИЗ ЛИКОПОЛИСА

Rezime

Plotin je novoplatonovac iz {kole u Aleksandriji. Wegova filozofija je sinteza Platonove i Aristotelove filozofije. Bio je pod uticajem novopitagorovstva, stoicizma i Filona iz Aleksandrije. U osnovu svog sistema filozofije postavio je "Jedno", koje je pozitivno odredio kao "Dobro", ali je ina-e smatrao da je neizrecivo, a ipak saznatqivo putem ekstaze i kroz svoje posledice. Iz "Jednoga" najpre emancijom nastaje "Um" (Logos) i celo podru~je ideja i oblika kao bi}a. Tvora~ka mo} "Jednoga" ispoqava se delotvorno{ }u "Uma", iz ~ega nastaje "du{a sveta", a iz we svet kao celina i sve pojedina~ne du{e. Sva tela su sinteze oblika i amorfne materije. Sva `iva bi}a su pro`eta du{om. Iako je wegovo u~ewe blisko hri{ }anstvu, Plotin je bio politeist i verovao je da su nebeska tela bogovi. Ali vrhovnim bogom smatrao je "Jedno", tvrde}i da ono ne poseduje mi{qewe ni svest, niti ima potrebe za bilo ~im, budu}i savr{eno. Su{tinu ~oveka po Plotinu ~ini du{a. Telo je za wu zatvor i okov, koji du{a `eli da napusti, radi sjediwewa s bogom. Pod uticajem tela du{a postaje gre{na i za to ispa{ta, ali ne mo`e propasti, jer je ve~na. Pojedina~ne du{e su "posledwi bogovi". Plotinov sistem sadr`i: ontologiju, gnoseologiju, aksiologiju, etiku i estetiku, ali sve je to stopqeno u jednu celinu iz koje ih je te{ko izdvojiti. Autor izla`e u ovom ~lanku osnovna u~ewa Plotina, uz kritiku i ocenu wihove vrednosti. Na kraju on pokazuje da je Plotin filozofiju shvatio kao teodiceju i sredstvo za spasewe du{e, kao i da iz wegove dijalektike shva}ene kao sastavni deo filozofije kasnije nastaje tzv. "negativna teologija".

Kqu~ne re~i: novoplatonovac, Jedno, Dobro, pol i teist, teodiceja

1. Uvod

Plotin je `iveo u vreme propadawa robovlasni~kog dru{tva, za~iwawa feudalizma i formirawahri{ }anstva. Ro|en je u Likopolisu (u Egiptu) 204-5, a umro 270. godine u Italiji (Minturne). Nakon {to je slu{ao predavawa raznih onovremenih filozofa dospeo je sa 28 godina do Amonija Sakasa i proveo kod wega 11 godina, na{av{i smirewe u novoplatonizmu {kole u Aleksandriji. Potom je u Rimu osnovao svoju {kolu i tu pou~avao 26 godina. Bio je veoma cewen i naumio je da ostvari Platonovu idealnu dr`avu, dobiv{i podr{ku cara Galijena, ali druge glave{ine su to onemogu}ile.

Hegel je ta~no ocenio da Plotin nije samo novoplatonovac nego ujedno i novoaristotelovac (6, 34)¹. Jer, on preuzima na~in izlagawa i mnoge kategorije Aristotela, iako mu je kao osnova slu`ila Platonova filozofija s elementima novopitagorovstva. Imao je kriti~ki odnos prema Aristotelu i peripateti~arima, gnosti~arima i stoi~arima, od kojih takole preuzima izvesne ideje. Ali najodlu~nije je odbacivao materijalisti~ku filozofiju anti~kih atomista.

Sam se izgleda nije odredio prema hri{ }anstvu, ali se mo`e govoriti o izvesnim sli~nostima. Wegova je filozofija, kao i celog novoplatonizma, pa i bliskog mu novopitagorovstva, izrazito misti~na. On veruje u razna ~uda, magije, bajawa i prihvata mnoge predrasude svoga vremena. Ali veruje u ono Jedno, kao prvo, propagiraju}i qubav prema wemu i smatraju}i ga bogom. Ipak je ostao politeist i kao takav paganin, mada wegove tri hipostaze: Jedno-Um-Du{a podse}aju na hri{ }ansko trojstvo. Postoji mi{qewe da je Plotinova filozofija bliska hri{ }anstvu i da je uticala na formirawe wegove filozofije. U shvatawu o Jednome i wegovom "prvoroljenom sinu", Umu ili Logosu, du{i zatvorenoj u telu i spoznaji u ekstazi, Plotin je bio pod uticajem Filonove filozofije-teologije, koja po tvr|ewu nekih jeste jedan od "izvora" hri{ }anstva (7, 386). Tako je iskazana teza da je "Plotinova filozofija antiteza hri{ }anstvu" (9, 63). A verovatno je poznavao hri{ }anska u~ewa, jer je Amonije Sakas vaspitavan kao hri{ }anin, mada je postao paganin i osniva~ novoplatonizma.

Kao sledbenik A. Sakasa, koji nije `eleo da se wegova filozofija izla`e u spisima, Plotin je prihvatio zavet da ne}e obelodaniti tu filozofiju. Ali svoje rukopise je ostavio

¹ Prvi broj u zagradi, ovde i daqe, upu}uje na dela navedena u Literaturi, a drugi ukazuje na stranice.

Porfiriju koji ih je rasporedio u šest knjiga po devet rasprava i izdao pod naslovom Eneade, tj. "Devetke". Sirijac Porfirije je smatrao da je na taj način Plotinovu filozofiju predstavio kao celovit i sređen sistem. Ipak, delo je ostalo dosta zbrkano i fragmentarno, s brojnim ponavljanjima.

U takvom sistemu filozofije, uzimajući Jedno za osnovu, pokazuje se da sve ostalo proizilazi iz toga. To bi bila Plotinova ontologija, koja sadrži takođe kosmologiju i antropologiju kao svoje delove. Drugi deo sistema jeste svojevrсна gnozeologija, koja je umnogome iracionalistička, a u odnosu na saznanje Jednoga agnostička. Kao treći deo se uslovno može smatrati njegova aksiologija, tj. učenje o vrednosti. Na toj osnovi se izgrađuju etika i estetika.

Metoda koju Plotin primenjuje može se označiti kao iracionalističko-deduktivna, s nastojanjem da se pokaže da sve "proizlazi" iz Jednoga putem emanacije ili zračenja njegove tvoračke snage. Hegel primećuje da Plotin sve posebno svodi na opšte.

Plotinova osnovna trijada i celo izvođenje sadrže svojevrсну dijalektiku koja je iracionalistička i koju je Proklo dva veka kasnije sistematski izgradio u obliku niza trijada. A to je i Hegel shvatio kao nešto vredno i uzdigao na stepen univerzalne metode.

2. Ontologija ili metafizika

U duhu obnove Platonove filozofije i uz pomoć Aristotelovih kategorija Plotin razvija svojevrсну ontologiju, sistematično i teorijski, a ne dijaloški. Ontologija je u Aristotela shvaćena kao nauka o biću, o stvarnosti kao takvoj. Ona istražuje "prva načela i najviše uzroke... stvarnosti kao stvarnosti" (3, 68). Platon je pretpostavljao da je ono prvo "ideja dobra". A u svome Parmenidu je, raspravljajući o jedinstvu stvarnosti i dijalektički povezujući suprotnosti u jedno jedinstvo zaključio: "bilo da Jedno postoji, ili da ne postoji, ono i druge stvari... jesu sve, i nisu ništa, i izgledaju sve, i ne izgledaju ništa" (2, 61). To je afirmisao kao "savršenu istinu".

Mada je Plotin učinio korak da se u razvoju Platonovog pogleda na svet, ipak nije prevladao ovu ambivalenciju misli o Jednome, kao načelu i uzroku svega.

2.1. To Jedno, budući osnova, izvor i utoka svega, mada je neodredivo i neizrecivo, zamišlja se i objašnjava kao ono pr-

vo, { to raspola`e neiscrpnom stvarala~kom snagom, tako da sve ostalo, docnije (u logi~kom a ne vremenskom smislu), proizlazi iz wega i wegov je proizvod, sve do onog posledweg, do materije i tela kao sinteze oblika i materije. Ni { ta ne stoji nasuprot Jednome, kao na~elo. U tom smislu Plotinova ontologija je dosledno monisti~ka i idealisti~ka. Jer, materija za wega nije neko drugo na~elo nego proizvod emanacije, iako je ve~na kao i svet. Ona je realno nebi`e i uslov postojawa vidqivog, opa`ajnog sveta, a prvi put se izvodi u umnom svetu kao drugost ("umstvena materija").

U Eneadama se Jedno ~esto naziva bogom. U tome je verovatno sledio Filona iz Aleksandrije, po kome: "To Jedno jeste bog kao takav", a um je wegov prvoro|eni sin, "spoj svih ideja" (6, 21).

Plotin o Jednome govori vi {e u negativnim iskazima, tj. vi {e ka`e { ta nije. Ali nailazimo i na pozitivna odre|ewa, od kojih se naknadno distancira, rekav { i da je to neadekvatan govor, koji ne daje ta~na sazawa. Sve { to se pripisuje Jednome treba shvatiti samo kao analogiju. U tom smislu, Jedno je ono prvo, Dobro, tvorac bi}a, na~elo uma i `ivota, jednostavno, svuda prisutno, qubav prema sebi, svetlost, najsavr {enije od svega, prvobitna mo}. Ali on ujedno tvrdi da Jedno nije bi`e, nema svesti i uma, nije pojam i razum niti misli o bilo ~emu, pa ni o sebi. Jedno nema akcidencije (osobine) niti ikakve granice. Sve nastaje iz wega, ali pri tome dolazi do izopa~awawa i u tome je iskonsko zlo.

2.2. Prva tvorevina Jednoga je "Um", shva}en kao bo`anska stvarala~ka mo}. Proizvod te mo}i je umstveni svet koji obuhvata sve ideje, oblike i pojmove. Um je sveop {ta hipostaza i pro`ima sve bivstvuje, pa i qude. Kao um svega je zajedni~ki i celovit, ali je skriven i nedeqiv, mada su pojedina~ni umovi sadr`ani u wemu. U svojoj delotvornosti, koja ~ini wegovo bi`e, usmeren je prema Jednome. Posедуje mo} mi { qewa i qubav prema Jednom. U sebi sadr`i dijalekti~ka na~ela. Uvek je identi~an i bezgrani~an. On je podru~je istinskog bi}a.

Kao identi~na, bi}a su nepromenqiva i idealna. Um i umstvena bi}a ~ine prvi `ivot. Iako je taj umstveni svet beskrajan, ujedno je i savr {en. Po { to um misli sebe i bi}a, u wemu se javqa izvesna drugost, osnova umstvene materije. Na osnovu we nastaju razdvajawa i razlike pojedinih tvorevina (pojmovi, oblika). Kao svet pra uzora, taj umstveni svet prethodi (logi~ki) svetu prirode i opa`awa.

Kao stvaralac, um je u kretawu, ali ujedno u ve~nom miru

i identi~nosti, jer se tu ni { ta ne mewa, budu} i da je sve savr-
{ eno. Ne treba ga brkati s "prakti~nim umom" koji pripada
nama i okrenut je ka spoqa { wosti, prema svetu opa`awa. Um je
"zakonodavac" i "sam zakon bi}a" (5, V, 9).²

Bi}e samoga uma je u wegovom mi { qewu sebe. On u sebi
sadr` i sve { to sam stvara. Plotin ga odre|uje kao "savr { eno
` ivo bi}e" (5, V, 2). U wemu nema prostora ni vremena. Ali sa-
dr` i sve rodove i vrste, kao paradigme. On je podru~je istine i
mi { qewa. Time je na~elo ili uzrok nauka.

Ovo podru~je predstavqa ure|en poredak bivstava ili
~istih (su { tinskih) bi}a. Svako drugo postojawe je zasnovano
na takvim bivstvima, misaonim, bez ekstenzije. Plotin pri-
hvata Parmenidov stav da je "isto misliti i biti". A po { to je
bi}e u umu, ono je idealno. Opa`ajna "bi}a" ili "bivstva" tre-
ba shvatiti samo kao "zbir kakvo}e i materija". Ona se svode
na ideje i pojmove. Istinsko bivstvo i ono { to jeste nisu opa-
`ajni. Umstveni poredak je poredak pojmova, tj. misli. Tu spa-
daju i bogovi, kao idealna bi}a.

2.3. Du { a, kao slede}a hipostaza ili supstancija, jeste
tvorevina uma i ulazi u umstveni poredak, kao pojam ili ideja.
Zami { qa se kao jedinstvena i nedeqiva celina. Kao takva
naziva se "du { om svega" ili "du { om sveta". Budu}i da prihvata
gr~ku mitologiju, Plotin ka`e da Jedno jeste Uran, otac svega,
a Um je Kron. Du { a sveta je isto { to i Zevs.

U odnosu na Um, Du { a je kao neka idealna "materija", we-
gova tvorevina. Ona je tako|e usmerena prema Jednome i te`i
Dobru. Ve~na je i srodna bogu, pa ne mo`e propasti. Iako je-
dinstvena, ona se mani festuje kao mno { tvo pojedina~nih du { a,
a ove su kao i ona "slike Uma". Budu}i idealne, sve pripadaju
umstvenom poretku, kao ~isti oblici i pojmovi. Ali, nalaze}i
se na granici umstvenog i opa`ajnog sveta, one mogu dospeti u
razne vrste `ivih bi}a, pa i u takve tvorevine kao { to su voda,
vatra i sl. o kojima Plotin misli da su `iva bi}a, kao i Sunce,
Mesec, Zemqa i sva nebeska tela, shvatana u ono vreme kao
bogovi.

Du { a poseduje razne sposobnosti (percipirawa, se}awa,
mi { qewa itd.). Ukoliko misli, svaka du { a postaje umolika i
bogolika. Ako okretawem od Jednoga i Uma ona postaje otpad-
ni~ka, izopa~uje se i zapada u zlo. U stvari, zlo je neka akci-

² Rimski broj ukazuje na odgovaraju}u kwigu Eneada, a broj iza na pog-
lavqe ili/i na stranicu (kad je posebno ozna~eno).

dencija takve du{e. Ona propada, ali nikad ne prelazi u potpuno nebi}e. Iako su du{e razli~ite, one ~uvaju identitet i celovitost. Krajwi ciq im je stapawe s bogom, ali pri tome zadr`avaju svoje vlastito bivstvo. Telo je za wih kao neki zatvor. Kad ugledaju boga te`e da se odvoje od tela i napuste opa`ajni svet. U su{tini su jednostavne i besmrtnne, nisu u prostoru i vremenu, mada ono {to do`ivqavaju jeste. To zna~i da su prostor i vreme sekundarne tvorevine i pripadaju du{i.

Du{a ima stvarala~ku mo}. Ona stvara `iva bi}a. I stvara kao priroda. Uvodi red u sve, na osnovu pojmova. Posедуje qubav, u prvom redu prema bogu. Sadr`i sve pojmove umstvenog poretka i ceo svet je u woj. Plotinka`e da nije du{a u telu nego je telo u du{i. Ova subjektivno-idealisti~ka teza protivre~i wegovom tvr|ewu da je telo zatvor i okov du{e. Ali to nije ni {ta neobi~no za filozofiju izgra|enu od samih "dijalektiki~kih" protivre~nosti.

2.4. Celina Svega ili svet kao ukupnost opa`ajnih stvari (tela) nastaje daqom emanacijom Jednoga, posredstvom Uma, u procesu stvarawa koje se pripisuje "du{i sveta", u kojoj sve postoji najpre u idealnom vidu, kao svet pojmova, prauzora, oblika. Tako proizvedeni svet materijalnih opa`ajnih tela kao da je svet privida, a ne istinsko bi}e. To je u skladu s Platonovim u~ewem o svetu ideja kao pravoj stvarnosti i ~ulnom svetu kao svetu senki i odraza.

I pak Svet kao celina je "udu{en" (5, IV, 4). On je `ivo bi}e, puno sklada i lepote. Du{a sveta ga ~ini takvim. Ona gleda i qubi boga, u~estvuje u wemu i kru`i oko wega. Jedinstvena je, ali svuda prisutna, sve pro`ima, bezgrani~na i sveobuhvatna, kao sveop{ti pojam, pa upravqa svetom. Od we stvoreni opa`ajni svet je podra`avawe umstvenog, "tamo{weg" sveta. Ali "ovda{wi" svet se razlikuje od "tamo{weg" time {to nastaje kao spoj oblika i materije. Sva tela "ovde" su takav spoj. Ali wihovu osnovu ~ine pojmovi, pomo}u kojih du{a stvara. Tako su tela kao neki spoj bi}a i nebi}a, umstvenog i materijalnog.

Kao posledwa tvorevina, materija je bezmerna, be`ivotna, amorfna, ve~na i nu`na, mada joj nedostaje bi}e i bivstvo. Ona je najdaqe od Jednoga, "nesli~na bogu" i predstavqa prvo zlo, kao na~elo postojawa, mewawa, nebi}a. Ne postoji aktualno nego samo kao sastavni deo tela, kao formirana, li{ena pojma i su{tine, kao senka. U ovom materijalnom svetu samo ono du{evno i pojmovno jeste bi}e i bivstvo, kao deo "du{e sveta".

Veruju}i u nebeska tela kao bogove i smatraju}i da qud-

ske molitve upućene wima ~esto bivaju usli{ene, Plotin je prihvatao predrasude tipi~ne za qude me|u kojima je `iveo. Ina~e je wegova kosmologija poku{aj sinteze Platonovog, Aristotelovog, pitagorovskog i stoi~kog u~ewa o svemu, mada je ispod nivoa znawa kojim su raspolagali najve}i mislioci pre wega.

I pak, Plotin o ovome svetu, kosmosu i prirodi, govori kao o ve~nome i tvrdi da "nema vremena kad nije postojao". Um ne prethodi svetu vremenski nego ima su{tinski prioritet. Prema tome, proces emanacije je ve~an i svet nije nastao u nekom trenutku ili vremenu nego je ve~no nastajawe i nestajawe. Plotin to iskazuje ovako: "Re~eno je ve} da ovaj svet nije ni po~eo (da postoji) niti }e prestati, ve} postoji uvek, sve dok ova bi}a (umstvena, G.Z.) postoje" (5, II, 9). Time je Plotinov idealizam prili~no blizak panteizmu, a wegovo Jedno-Dobro li~i na Spinozinog boga ili prirodu, kao stvarala~ka supstancija.

2.5. Mo`e se re}i da Plotin ima svoju relativno razvijeniju antropologiju, tj. u~ewe o ~oveku kao bi}u. Ona je kao i cela wegova filozofija misti~na i iracionalisti~ka, ali odgovara du{evnoj nastrojenosti qudi onoga doba i prili~no je bliska hri{}anskom u~ewu o ~oveku.

Kao i druga tela u opa`ajnom svetu, ~ovek je spoj dva sastavna dela: oblika i materije. Ali oblik je ono {to je op{te i bitno, a ne materijalni deo. Takvoj slo`enoj tvorevini, ~ovekovom telu, iz umstvenog poretka pridolazi ~ovekova du{a, koja je razumna i u su{tini je neodvojiva od sveop{te du{e, a otuda je ve~na i nepropadqiva. Su{tinu ~oveka ~ini "razumna du{a", a ne "~ulna du{a", koju tako|e ima. ^ovekovo telo je kao neki zatvor koji zarobqava i okiva du{u te je mo`e u~initi "nerazumnom", udaqiti od uma i boga, usled ~ega se izopa~ava, zapada u nebi}e i zlo, mada sama po sebi nije zla.

^ovek je naj~e}e "me{avina dobra i zla" (5, I, 4). U tom smislu je on dvostruk i nalazi se izme|u bo`anskog i zverskog. Posедуje mogućnost izbora i time je slobodan, mada ne potpuno, jer pravu slobodu ima samo Jedno, budu}i da nije ni~im ograni~eno. ^ovek se mo`e odati ~ulnom `ivotu, prepustiti strastima i ispuwavati prohteve tela, ali to vodi propadawu du{e, tj. ona zaboravqa {ta je, odakle poti~e i kuda mora oti}i. Ona da `ivi kao uspavana. Iz takvog propadawa se mo`e probuditi, osvestiti se i okrenuti ka unutra{wosti i ka Jednome.

Prava delatnost du{e nije briga o telu nego o sebi, svom jedinstvu sa sveop{tom du{om i stapawu s bogom. Kao budna

ona `uri da napusti "ovda{wi svet" i vrati se u "tamo{wi", odakle je bila poslata. Od onog {to ~ini i kako `ivi "ovde" zavisi wena budu}nost, eventualni povratak u nekom drugom obliku, mo`da u vidu `ivotiwe ili biqke. U tom pogledu Plotin na svoj na~in prihvata u~ewe o seobi du{a i o metamorfozi. Izgleda da je znao za neka indijska u~ewa, pa je u pratwi rimskog imperatora Gordijana III krenuo u Persiju i Indiju, ali je imperator ubijen i filozof se vratio ne ostvariv{i svoje namere (9, 55).

Plotin razlikuje ~oveka po sebi od pojavnog ~oveka u opa`ajnom svetu. ^ovek po sebi je umno bi}e, ~ista du{a. A ~ovek s telom u ovom svetu je podlo`an izopa~avawu i propadawu. Du{a mu ipak nikad ne mo`e potpuno propasti i pretvoriti se u nebi}e nego je besmrtna. Kao takva, ona }e kad-tad postiti jedinstvo s bogom, ne gube}i svoju vlastitost. Nema iskonskog greha koji bi se prenosio s pokoqewa na pokoqewe, kao u hri{ }anstvu, nego svaka odgovara za svoje li~ne grehe, koje nehotice u~ini delaju}i budu}i da je delotvorno bi}e u ovom svetu, obuzeta strastima i pod uticajem tela.

3. Gnoseologija

Kao {to znawe pretpostavqa ono {to se zna, a mi {qewe predmet mi {qewa, tako gnoseologija pretpostavqa ontologiju. Po Plotinu, dvojstvo mi {qewa i wegovog predmeta poti~e iz uma, jer um je mi {qewe ~iji predmet je on sam. Aristotel je govorio o mi {qewu mi {qewa i time postavio tvrdwu o identitetu mi {qewa i predmeta ili subjekta i objekta misaonog procesa, ali se to ne odnosi na svako mi {qewe.

Kad govorimo o saznavu, kao rezultatu mi {qewa, imamo u vidu kako se to zbiva kod ~oveka. Plotin dopu{ta da se govori i o saznavu u `ivotiwa, odnosno svega {to ima du{u, a to mogu biti i zvezde. Saznawe se zbiva u du{i, a ona ima razne sposobnosti.

Vladaju}e predstave u vreme Plotina pretpostavqaju dvojstvo du{e i tela u ~oveka i ostalih `ivih bi}a. Kao Platon i Aristotel, Plotin prihvata taj dualizam i du{i pripisuje saznajne sposobnosti: opa`awe, posmatrawe, predstavqawe, se}awe, mi {qewe itd. Istinske mo}i du{e poti~u iz uma, a i sadr`aj znawa dolazi otuda, iz umstvenog sveta. Um je du{ama, stvoriv{i ih, podario saznajne i stvarala~ke mo}i. Uputiv{i ih u opa`ajni svet i povezav{i ih s telom, dao im je odgovaraju}e organe, kao {to su ~ula, da bi se sna{le i odr`ale u svetu. Ali telo za du{u predstavqa smetwu i ona te{ko

dolazi do pravog znawa. Ono { to du { a opa`a ~ulnim organima su slike ili predstave raznih tela, tj. bi } a u drugom.

To { to se opa`a nije bivstvo ni bi } e nego neki privid koji postoji na osnovu u~e { } a i podra`avawa umstvenoga. Opa`ajna bi } a su senke umstvenih bi } a. ^ula saznawa su karakteristi~na za du { u koja "spava", a ne za "budnu". Opa`awem sama stvar ne biva dohva}ena nego se dobija samo wena slika. Mi { qewe o takvim sadr`ajima je mutno. Negiraju } i da bi znawe nastalo na osnovu otisaka tela u du { i, Plotin smatra da se du { a prise } a pojmova. Bavqewe wima uzdi`e du { u i ~ini je budnom, misaonom.

Iz teorijskog rada nastaju nauke. Plotin razlikuje umske nauke kao istinske od empirijskih, koje se ti~u opa`ajnih stvari i bave se prividom bi } a, senkama. Empirijskim naukama prethode predmeti kojima se bave, a umske su sadr`ane u umstvenom i postoje istovremeno sa svojim predmetima i identit~ne wima. Istinske nauke se bave bi } ima, tj. pojmovima, koji oblikuju opa`ajne predmete u materiji. Budna du { a je svesna identit~nosti wenog znawa i predmeta. Saznawe umstvenoga je tako ujedno samosaznawe du { e.

Poseduju } i takvo znawe i razum du { a mo`e upravqati svime i ure|ivati svet. Plotin u stvari ima u vidu du { u sveta. Ali smatra da je pojedina~na du { a vi { e nego "deo" te op { te du { e, uveren da je ova celovita i svuda prisutna, pro`imaju } i sve. U pojedina~nim du { ama je bar potencijalno prisutno sve { to ~ini sadr`aj du { e sveta i uma. A to je sadr`aj pravog znawa i istinske nauke, dok empirijske nauke daju samo mnawe. Kao i Platon, Plotin ne smatra mogu } im da se istinsko znawe proizvede iz mnewa. Postigav { i samosaznawe, a to je pojmovno znawe, du { a je okrenuta prema umstvenom i Jednom, te`e } i sjediwewu s bogom i saznawu tog uzroka svih uzroka.

Po { to je istina identit~na s bi } em, koje poti~e iz uma i Jednoga, wena je mera u wenom skladu sa sobom samom, tj. s umom. Misliti i govoriti ono { to jeste istinski, to zna~i istinito govoriti i misliti. Po { to je istina isto { to i bi } e, a "um i bi } e su istovetni", to zna~i da je um istina. To bi trebalo da va`i kao univerzalni princip saznawa.

Ali, ako `elimo govoriti o Jednome, onda se pokazuje da saznawe o tom na~elu bi } a, koje je iznad bi } a i uma, nailazi na te { ko } e. Saznati Jedno nije mogu } e ni pomo } u kategorija razuma koje se odnose na opa`ajni svet (kvalitet, kvantitet, odnos, prostor, vreme i sl.) niti pomo } u kategorija uma i bi } a (bi } e, kretawe, mirovawe, istovetnost i razli~itost). Ni { ta { to ka`emo o Jednome nije mu adekvatno. Ono je neizrecivo i

nema ime. Nema jezika kojim bi se o wemu moglo ta~no govoriti. Plotinova je nedoslednost {to ipak dopu{a mogu}nost wegovog saznanja: 1) na osnovu onog {to nastaje iz wega i posle wega i 2) putem misti~ne ekstaze, u stupawu s wim. No ako `elimo izraziti to saznanje, a da ono ipak bude blisko istini, onda moramo govoriti negativno, tj. poricati iskustvene predikate kao wegova svojstva. Jedno se "ni~emu ne predicira" i wemu se "ni {ta drugo ne bi moglo predicirati" (5, VI, 2). To bi bio jezik "negativne teologije" sredwevekovnog hri{ }anstva, formiran pod uticajem Plotina i Dionisija Areopagite. Wegov je za~etak sadr`an u Platonovom Parmenidu, gde se Jednome i pripisuju i pori~u odrejeni predikati. A Plotin odbacuje pozitivne (afirmativne) iskaze i zadr`ava samo negativne. Jedno nije bi}e, nije um, ni svest, ni broj itd. Ono nije Dobro naprosto nego nad-dobro, nije epo nego nad-lepo i svako pripisano svojstvo je samo pribli`avawe istini.

Onda i sam naziv "Jedno" nije adekvatan. On je samo negacija mno{tva. Preuzet je od Platona i Filona i stavqen u osnov sistema. A ozna~ava ono nepoznato misti~no jedinstvo koje prevazilazi svaku raznovrsnost. I ako Plotin o wemu ka`e: "Ono je u istini i neizrecivo"; "ne postoji ime za wega"; "niti misli sebe niti postoji mi {qewe o wemu"; "govorimo {ta ono nije, a {ta jest, to ne govorimo"; "o wemu govorimo na osnovu onog {to je kasnije" (5, V, s.40-1).

Ukoliko `elimo ta~no da govorimo o Jednome, onda treba prevazi}i ne samo razum i kategorije opa`ajnog sveta nego i najvi{u nauku i kategorije umstvenog bi}a, pa "ne treba da ka`emo ni ovo ni ono", tj. ni {ta. Kao {to je rekao Vitgen-{tajn: "O ~emu se ne mo`e govoriti, o tome se mora }utati" (11, 189). Pa ipak, Plotin dosta toga kazuje o Jednome. To bi se moglo oceniti kao nedoslednost s ovoga stanovi{ta. Ali iracionalist ne mora biti dosledan.

4. Aksiologija

Ako govorimo o aksiologiji u Plotina, to shvaamo u smislu da je on uo~io problem vrednoti (aksia) i formulisao svoja mi {qewa o tome, iako to nije op{irno razradio. Jasno se pokazuje te`wa da problem vrednosti bude shva}en kao op{tiji od onih vrednosti kojima se bave etika i estetika. Plotin je uspeo i da formuli{e neke principe koji se odnose na vrednosti uop{te, a to je wegova posebna zasluga. Pri tome se vidi da su ti principi usko povezani sa sistemom koji je uobli~io. Pod aksiologijom, dakle, podrazumevamo Plotinovo u~ewe o

vrednostima i principima koji se odnose na njih. Ovo ujedno daje posebnu karakteristiku celoj Plotinovoj filozofiji.

Prema Plotinu, postoji hijerarhija vrednosti. Sve vrste vrednosti se u toj hijerarhiji mogu poređati u jedan niz, od viših prema nižima. Sgleda ta pojedinačno ~oveka može se govoriti o nekim stvarima koje su indiferentne ili su bez ikakve vrednosti. Ali sgleda celine svega ništa nije sasvim lišeno vrednosti. U svetu i prirodi kao tvorevinama nastalim emanacijom božanske svetlosti iz Jednoga, sve što je nastalo sadrži tragove stvaralačke moći boga i time nosi u sebi određenu vrednost. Samo se o materiji misli da je lišena svake vrednosti: "Materija je najnedostojnija od svega" (5, VI, s. 187). Ali pri tome nije reč o određenoj, formiranoj materiji nego o materiji kao takvoj, kao nebiću, kao bezobličnoj i amorfnoj. Pa čak i ona, budući vešna i nužna posledica Jednoga, participira u Dobru (5, IV, 8). Prema tome, sve što postoji ima neku vrednost i u stvari nema negacije vrednosti, nevrednosti, osim u relativnom (subjektivnom) smislu.

Za qudsku dušu i uopšte za "delove" duše ima mnogo toga što je negativno ukoliko odvraća od boga i vuče na "dole", ka nebiću, degradirajući ih. No svet i priroda u celini su vredni. U njima i ono "negativno" ima neku pozitivnu funkciju. Otuda je razumljivo što Plotin ne odobrava samoubistvo, iako tvrdi da duša treba da napusti ovaj svet i vrati se božanskom Jednome, uviđajući u posmatranju i sjedištvu samu.

U Plotinovoj hijerarhiji vrednosti najviše mesto zauzima Jedno kao stvaralačko božanstvo od koga sve zavisi i svemu daje postojanje i vrednost. Pošto je ono najviše i uzrok, sve što postoji je njegova posledica. Ništa ne nastaje bez njegove delotvornosti i moći. Um je na drugom mestu u toj hijerarhiji. Kao prvorođeni sin on svoju moć i delotvornost prima od svoga "oca" i stvarajući, bivstva i duše. Duša sveta i svi viši "delovi" nalaze se na trećem mestu. Qudske duše, kao "delovi" mogu međusobno imati različitu vrednost s obzirom na svoj pad ili otelove od Boga u silasku u ovaj svet. Sve što je nastalo u telesnom svetu, ovaplošewem oblika ili prauzora (pojmov), njihovim spajawem s materijom, ima nižu vrednost.

Ali nebeska tela Plotin tretira kao bogove odnosno duše koje raspolažu znawem i stvaralačkom moći. Ona su vrednija od nižih duša, mada su i duše shvaćene kao neki bogovi.

U odnosu na ovako shvaćenu hijerarhiju treba imati u vidu i princip da u božanskom stvaranju izlučewem svetlosti iz Jednoga sve ono što nastaje kasnije ima manju vrednost nego ono prethodno. Pošto stvaranje prolazi kroz stupove odozgo

na dole, postepeno nastaju sve mawe vredne tvorevine. Plotin ka`e: "I uvek je lo{ije to {to je docnije, kao {to je i prirodno" (5, IV, 7; s.128). No ako bismo to uporedili sa stvarawem nekog umetnika pokazalo bi se da je princip sporan. Prva dela umetnika obi~no nisu najboqa. Isto tako u procesu evolucije `ivih bi}a ~ovek je nastao kao posledwa vrsta, a savr{eniji je od prethodnih. Da je ~ovek savr{eniji od drugih `ivih bi}a Plotin priznaje, ali ne bi prihvatio u~ewe o evoluciji.

Kao princip vredi i to da sve {to nastaje iz Jednoga mora imati ne{to od wegove vrednosti, iako je to savr{enstvo nedosti`o. Prema Plotinu, "iz boqe prirode koja po prirodi ra|a ne{to sli~no sebi" (5, III, 2; s. 19) ne mo`e nastati ne{to {to bi bilo suprotno, kao neka negativna vrednost. Ne postoji dualizam vrednosti i nevrednosti ili pozitivne i negativne vrednosti, u svojstvu principa. Kao princip se mo`e prihvatiti da se vrednosti razlikuju samo po stupwu bliskosti ili udaljenosti u odnosu na Jedno kao vrhovne vrednosti. Smisao principa ima i Plotinova tvrdwa da "ono {to je ranije ne gubi se u onom {to je kasnije" (5, V, 2; s. 24). Ono kao takvo ostaje netaknuto u svojoj vrednosti.

Osnovne vrste vrednosti kojima se Plotin bavi jesu vrednosti dobra, znawa (istine) i lepoga. Ali ima zapa`awa i o vrednostima koristi, prijatnosti i zadovoljstva ili u`ivawa, koje on malo ceni. Plotin tvrdi da vrednost bivstva dolazi od mudrosti, a "bezvrednost pripada nerazumnom `ivom bi}u, ako vrednost pripada razumnom" (5, VI, 7; s. 167). Ali to treba shvatiti u relativnom smislu, kao stanovi{e procene koje ~ovek mo`e prihvatiti.

5. E t i k a

Problemi morala nalaze se u sredi{tu Plotinove filozofije. Oni su oceweni kao va`niji od problema saznavaw. Platon je gotovo identifikovao istinu, dobro i lepo, kao vrednosti. U Plotina je kategorija dobra znatno istaknutija od ostalih. Jedno je ujedno Dobro, tj. Dobro je ime za boga, a istina i lepo to nisu. I pak je podsticaj do{ao od Platona, po kome ideja dobra kao uzrok znawa i svega dobrog daje vrednost pravivosti i svemu pozitivnom, tako da "su{tina dobra treba ceniti iznad" svega ostalog (1, 223).

Svako dobro je posledica Jednoga, a zlo ima uzrok u ne~emu drugome. Bog ne mo`e biti uzrok zala i ne snosi krivicu za zlo u svetu. Nije on neki "zli tvorac" niti postoji tvorac zla (kao u hri{ }anstvu Sotona ili |avo). Zlo je nu`na posledica

uobli~avawa koje nije mogu}e bez materije, a ova nije u stawu da prima oblike bez izopa~avawa i utoliko je ona prvo zlo, kao ne{to {to se opire ili ~emu nedostaje dobro. Zlo nije pozitivno postojawe, bi}e, nego odsustvo dobra. Wega nema u Jednome, koje je savr{eno Dobro, pa ni u Umu i ~istoj du{i, nego se pojavljuje u "ovda{woj" telesnoj stvarnosti i u du{i iskvarjenoj pod uticajem tela, gde se ispoqava kao potrebitost, bezmernost i bezobli~nost.

Prema tome, zlo je ne{to relativno u odnosu na ovaj svet i ~oveka u wemu. Ono se zbiva nu`no, ali kao posledica: u materiji i bezmernosti kao "prvobitno", a u qudima kao "sekundarno" zlo. Ukoliko poti~e od nas, zbog slobodnog izbora, mi snosimo krivicu {to upadamo u greh. Nije nas "providewe" odredilo da budemo gre{ni i zli nego se to zbiva usled pada du{e, nedostatka svesnosti i okretawa od Dobra. [tavi{e, zlo ima pozitivnu funkciju u celini sveta. Sve bi "bilo nesarv{eno kad zla ne bi postojala. Jer mnoga ili ~ak sva (zla) korisna su za celinu. ^ak i sam porok je mnogostruko koristan i stvara mnogo dobra" (5, II, 3; s. 114). Ova neobi~na misao zvui prili~no savremeno i pomalo "funkcionalisti~ki". U stvari, predstavqa varijantu tzv. "opravdawa boga" {to nije stvorio svet bez zla. Plotin obja{wava da takav svet nije mogu}. Zapravo zlo je kategorija vrednovawa. Postoji za ~oveka ukoliko vrednuje, a on to ~ini kao umno bi}e koje mo`e delati slobodno, po svom odrelewu.

Du{a, po Plotinu, nije zla sama po sebi. Ona je "posledwi bog". Telo je ono koje navodi du{u na greh. ^ovek je dvostruk: ima du{u i telo i time je me{avina dobra i zla. "Unutra{wi ~ovek" je du{a. Ako `ivi u mudrosti i drugim vrlinama, okrenut ka bogu i te`ei dobru, on mo`e dosti{i sre}u. Wegovo spasewe je u prevlasti du{e nad telom i odvajawu od wega. Moralan ~ovek prezire telesna "dobra" i u`ivawa. Pravo u`ivawe je u duhovnom posmatrawu boga i qubavi prema wemu.

Mnogi su postavqali pitawe: kako to da su dobri qudi u svetu nesre}ni, a lo{i sre}ni?. Plotin smatra da je to pogre{no formulisano i da je "opravdano re}i da se dobrom ~oveku ne doga}a nikakvo zlo niti pak lo{em dobro" (5, III, 2; s. 22). U celini svega je sve "u skladu s pravdom" i kazna za nedelo sledi po "neumitnom zakonu". Plotin ocewuje stawe sveta rekav{i: "boqe je {to je tako kako jest" (5, VI, 7).

Meutim, wegovo podvajawe na "dobre" qude i na "svetinu" odstupa od toga i mo`e se oceniti kao aristokratsko u klasnom smislu. On ka`e da je `ivot dobrih qudi "usmeren ka

Najvi {em", a "prosta svetina kao da postoji da bi izra|ivala ono {to je neophodno vaqanim qudim" (5, I-II, s. 160-1).

Mada smatra da je bog u svima i da su mu qudi sli~ni, - vaqda duhovno, jer bog je bestelesan, - Plotin tvrdi da se bogu ne mo`e pripisati nikakva vrlina, niti svest i razum. S druge strane, tvrdi da je on uzor za ~oveka. Ostaje neobja {weno kako je to mogu}e. Tako je neobja {weno kako bog mo`e imati voqu ako ne poseduje razum, svest i potrebe. A jo {se ka`e da wegova voqa nije nerazumna i nasumi~na.

Vrline Plotin ceni kao bitne osobine du {e, ali kao najva`nije smatra mudrost i qubav prema Jednom, a druge ni`e slede iz wih. Po vrlinama se ~ovek ceni kao dobar i dostojan sre}e. Vrlinama se on pro~i {ava, uzdi`e i postaje sli~an bogu. U ovozemaqskom `ivotu se to mo`e postiji osamqivawem, osloba|awem od tu|ih mnewa, posmatrawem boga, odricawem od materijalnog i od strasti. Za takvu du {u smrt nije ni {ta stra {no jer je sli~na bogu kao najvi {em dobru. U ovom pogledu je Plotinova etika teolo {ka i u nekim aspektima vrlo bliska hri {anskoj.

6. Estetika

Dve osnovne kategorije tradicionalne estetike su lepo i uzvi {eno. Obe nalazimo u Plotinovoj filozofiji, ali se druga retko upotrebgava i to samo u odnosu na Boga. U Eneadama nalazimo i druge esteti~ke kategorije kao {to su: mera, harmonija, ritam, ru`no, forma i sl. Ali ih ne primewuje samo u odnosu na umetnost i lepo nego im daje vi {i smisao. Lepota ima svoje poreklo u Jednome.

Aksiolo {ki posmatrano, lepota je isto toliko zna~ajna i bitna u qudskom vredovawu, kao i dobrota i istina. Svaka od wih je rod u odnosu na ~itav niz vrsta fenomena koji se uz wihovu pomo} razumevaju i obja {wavaju. Ali u Plotina je kategorija lepote podre|ena Dobrome, tj. Jednome, i ozna~ava svojstvo koje mu pripada u najve}oj meri. Zato Plotin ka`e da je Dobro starije od lepoga (5, V, 5).

Sva lepota proizlazi po Plotinu iz Jednoga o kome ka`e da je nadlepo. Lepota ostalih bi}a je posledica emanacije te prvobitne i savr {ene lepote. U tom procesu lepota postepeno postaje sve slabija. Uporedo s tim doga|a se pojavqivawe ru`noga, tako da se maksimum ru`noje locira u materiji kao bezobli~noj, bezmernoj i bezgrani~noj.

Materijalni telesni svet mo`e imati lepotu ukoliko je uobli~en skladno i s merom. Oblik je to {to unosi lepotu u

amorfnu materiju, a on dolazi iz uma i duše, kao tvorevina Jednoga. Um je lep i svoju lepotu prenosi na dušu sveta i pojedinačne duše. Ukoliko svaka duša oblikuje, ona je i lepa. Ali duše nisu podjednako lepe, kao što se i njihove tvorevine razlikuju po stupnju lepote. I u općajnom svetu je lepota zavisna od oblika i prajena je bivstvom, dobrotom, istinitošću i pravednošću. Umstvena bivstva su lepša od općajnih "bića", jer su bliža božanskoj lepoti Dobroga. Bije je istovetno lepome, jer je umstveno. Kao ideje, ona su pralikovi i predstavljaju meru za tela u općajnom svetu, koja su njihove kopije, senke.

A ukoliko su umetnička dela rezultat podražavanja ih prirodnih tela, ona su mawe savršena u svemu, pa i u lepoti. I pak, moćda pod uticajem Aristotela, Plotin ne smatra da se umetnost svodi na podražavanje onoga što postoji u prirodi. U umetničkom stvaranju se zbiva uzdizanje do ideja i pojmova, koji prevladavaju "nemoj prirode".

Plotin razlikuje tri estetička fenomena: lepotu Jednoga kao savršenu, umstvenu lepotu ideja kao pralikova i čulnu lepotu, koja se manifestuje u prirodi i umetnostima. Zanimljivo je da se Jedno određuje kao amorfno i ipak lepo, dok se materija smatra ručnom baština što je amorfna. To ostaje neobjašnjeno.

Duša je sama po sebi lepa, ali u općajnom svetu, u zajednici s materijom, može dobiti akcidenčiju ručnoje, zbog "nagijawa" ka telu. Telesne strasti je čine rjavom, a time i ručnom. Harmonija, naprotiv, vodi dušu ka lepoti, mada se lepota ne svodi na wu, niti na simetriju i sl. spoqačke odlike. Duša je lepa kao neka Afrodita ako je okrenuta prema Jednome i ka umstvenom svetu. Bremenita je lepotom, pravednošću i svakom vrliinom "ukoliko je ispuwena bogom" (5, VI, 9). Lepota je u ovladavanju materijom.

Isto tako umetnik mora da savlada materiju da bi ostvario lepo, umetničko delo. Lepotu svojih uzora, ideja prisutnih u wegovoj uobrazici, umetnik penosi u umetnička dela. Ali su ova mawe savršena od tih uzora, jer nastaju iskrivljavanja, izneveravanja.

Po Plotinu je priroda ili celina svega puna lepote koja dolazi iz umstvenog područja i od duše sveta, bliske lepoti Dobroga. I lepota duše umetnika je srodna toj lepoti prirodne celine, ali zaostaje za wom, kao i lepota umetničkih dela za idejom lepote prauzora. Umetnik čudi za lepotom i ovaplojuje je u kombinacijama reči, tonova, boja i oblika. Tako se umstvena lepota pokazuje kao čulna lepota, tj. u obliku tragova, slika i senki u materiji. Ovdačka telesna lepota, kao spoqačka,

dostupna ~ulima, podsti~e te`wu ka umstvenoj lepoti koja je netelesna. Sama lepota, ideja lepote, ne ulazi u "glib tela" i ne prqa se, kao {to se i bog ne me{a s materijom nego ostaje s one strane, u svom savr{enstvu. Po{to je lepota bo`anskog porekla, ona nije li{ena bi}a. A nedostatak lepote u ~ulnom svetu je ujedno nedostatak bivstva, tj. ideje. Tela su lepa ukoliko u~estvuju u ideji lepote, a ova nije formirana i nema meru.

Plotinov aristokratizam pokazuje se posebno u wegovom mi{qewu da lepotu ne treba prepustiti masi.

7. Filozofija i dijalektika

U Platonovoj Akademiji je filozofija ve} bila slo`ena nauka koja ima svoje delove - pojedine discipline. U ono vreme je bilo prihva}eno razlikovawe fizike (filozofije prirode) i etike. Platon je insistirao na razlikovawu dijalektike. U Aristotelovom sistemu je filozofija bila znatno vi{e diferencirana.

Me|utim, Plotinu nije stalo do razlikovawa svih tih disciplina, mada se vidi da je o tome znao. Od posebnih nauka pomiwe astronomiju (astrologiju), geometriju, aritmetiku, medicinu. A u samoj filozofiji naro~ito izdvaja dijalektiku.

U pogledima na filozofiju Plotin se prilagodio shvatawima rasprostrawenim u to vreme. U shvatawu prirode i kosmosa uglavnom se dr`i Platonovih u~ewa izlo`enih u Timaju. Wemu je glavni problem - du{a i weno spasewe. Zato filozofiji namewuje zadatke u tom smislu. Filozofija je du`na da doprinese odvajawu du{e od tela i materijalnog sveta, izazivaju}i preokret u `ivotu ~oveka.

Sami filozofi, po Plotinu, nemaju te{ko}a u svom okretawu ka Umu i Dobru upravo zato {to su "okrila}eni" bavqewem filozofijom. A mogu pomo}i i drugima. Oni koji su filozofski disponirani lako }e uspeti u tom odvajawu od ~ulnog, telesnog sveta, u slobalawu i spasewu du{e, tj. "unutra{weg ~oveka". Va`nu ulogu Plotin pripisuje filozofiji u funkciji teodiceje. Ona treba da poka`e da bogovi ne snose nikakvu krivicu za zla u ovom svetu. Sam je u~inio veliki napor u tom pravcu i Eneade se mogu oceniti kao prethodnica Lajbnicove Teodiceje. U tom pogledu postoji znatna bliskost Plotinovih i hri{}anskih shvatawa.

Iako isti~e da filozofija ima vi{e delova, Plotin posebno isti~e dijalektiku. Pri tome je pod Platonovim uticajem. Za Platona je dijalektika, kao u~ewe o idejama, najvi{a nauka. A Plotin je ocewuje kao naj~istiji deo uma i mudrosti.

Dijalektika je po wemu: "ve { tina koja mo`e razlo`no o svakoj stvari re}i { ta je ona, ~ime se razlikuje od drugih stvari i { ta im je zajedni~ko, u koji rod spada neka stvar i gde se nalazi u tom i tom rodu, da li jeste (zaista) to { to jeste, koliko ima bivstvujuih a koliko opet nebivstvujuih koja se od wih razlikuju. Ona raspravqa o Dobru i o onome { to nije dobro, i o svemu { to spada u dobro ili u tome suprotno, i jasno, o ve~nosti i o onome { to nije takvo, slu`e}i se u svemu znawem. Prestav{ i da luta u opa`ajnom, ona se postavqa u umstveno i tamo ozbiqno prou~ava... Tada iznova razdvaja i dolazi tamo gde je bila u po~etku" (5, I, 3; I-II, s. 37-8).

Plotin smatra da dijalektika prepu{ta "takozvanoj logici" da se bavi premisama i zakqu~cima i odbacuje shvatawe dijalektike kao oru]a filozofije i kao niza eorema i pravila. Ali dopu{ta da ona poma`e filozofiji u prou~awu prirode, ~emu on nije sklon. Bitno je za wu da se bavi su{tinama stvari, rodovima i vrstama, ve~no { }u i vremenom, kao i da poma`e usavr{awu vrlina i same du{e ~oveka.

U raspravqawu o Jednome, o svetu kao celini i o du{i, Plotin ~esto postupa po dijalekti~koj metodi sjediwawawa suprotnosti. Re~ je o tome da se suprotni ili protivre~ni predikati povezuju u jedno jedinstvo, kako je to prvi u~io Heraklit, potom i Platon, a kasnije Hegel, { to je ~esto u smislu Aristotelove logike neprihvatqivo, ukoliko nije u skladu sa zakonom neprotivre~nosti. Tako i Plotin ka`e da je priroda "istovremeno i deqiva i nedeqiva", pa to tvrdi i o du{i, kao i to da ona i Jedno nisu nigde i jesu svuda i tsl.

On na sofisti~ki na~in dokazuje netelesnost du{e, polaze}i od povr{nog iskustva da jedno telo ne mo`e u celini da pro`me celinu drugog tela, pa tvrde}i da du{a pro`ima celinu, izvodi konkluziju da je ona netelesna.

U dijalekti~ka saznavaw spada i to { to Plotin uvi]a relativnost i zavisnost odre]enih kategorija, npr. dobra i zla. Smatra da ne bi bilo zla kada ne bi bilo dobra. Sli~no tome ka`e da Dobro "nije nijedno bi}e i jeste sva bi}a". Takva razmi{qawa dovode do fenomena negativne dijalektike, koja o najvi{em predmetu mi{qewa, o totalitetu, negira sve pozitivne predikate te predmet ostaje potpuno neodre]en i neizreciv: Jedno nije ni bi}e ni nebi}e, ni razumno ni bezumno, ni u kretawu ni u mirovawu itd. Izgleda da je Plotin prvi u evropskoj filozofiji i teologiji primenio taj na~in mi{qewa u poku{aju razumevaww boga. Taj postupak je u sredwem veku dobio vi{e pristalica i potom postao poznat kao "negativna teologija".

L I T E R A T U R A

1. Platon: Dr`ava. Beograd, Kultura, 1957.
2. Platon: Parmenid. Beograd, Kultura, 1959.
3. Aristotel: Metafizika. Beograd, Kultura, 1960.
4. Aristotel: O pesni~koj umetnosti. Beograd, Nau~na kwiga, 1948.
5. Plotin: Eneade **I-II, III, IV, V, VI**. Beograd, Kwi`evne novine, 1984.
6. Hegel: Istorija filozofije, **III**. Beograd, Kultura, 1964.
7. G. F. Aleksandrov i dr.: Istorija filozofije, **I**. Kultura, 1948.
8. K. E. Gilber - H. Kun: Istorija estetike. Beograd-Sarajevo, 1969.
9. Branko Bo{wak: Filozofija od Aristotela do Renesanse, Zareb, 1957.
10. G. Zaje~aranovi}: Dijalektika nema~ke klasi~ne filozofije. Novi Sad, Kulturi centar, 1971.
11. L. Wittgenstein: **Tractatus logico-philosophicus**. Sarajevo, 1960.

Gligorije Zaje~aranovi~, Niš

PHILOSOPHY OF PLOTINUS (OF LYCOPOLIS)

Summary

Plotinus is a Neoplatonist of the Alexandrian school. His philosophy is a synthesis of the Plato's and Aristotle's philosophies. He was under the influence of neo-Pythagoreanism, Stoicism and Philo of Alexandria. His philosophical system is essentially based on "the One" which he positively established as "the Good", but considered to be ineffable, although cognizable through ecstasy and through its consequences. The first emanation of "the One" results in the creation of "the nous" (Logos) and the entire sphere of ideas and forms as beings. The creative powers of "the One" are articulated through the beneficial influence of "the nous" from which flows the "soul of the world", and from it, in turn, the world as a whole and all individual souls. All bodies are a synthesis of the form and the amorphous matter. All living creatures are imbued with the soul. Although his ideas were close to Christianity, Plotinus was a polytheist and believed that the celestial bodies were gods. But he considered "the One" to be the principal deity, asserting that it possessed neither the ability to think nor consciousness, and needed nothing, being perfect in itself. According to Plotinus, the soul is the essence of man. It feels the body as its prison and chains which it wants to leave in order to unite with the god. Under the influence of the body, the soul becomes sinful and, therefore, atones but, still, cannot perish because it is eternal. Individual souls are "the last gods". Plotinus's system comprises: ontology, gnoseology, axiology, ethics and esthetics, but all of them are merged into a whole from which they can hardly be separated. In this article the author sets forth the Plotinus's fundamental teachings, which he then criticizes and evaluates. In the end he gives evidence that Plotinus understood philosophy as theodicy and as a means of saving the soul; furthermore, he assumes that his dialectics, comprehended as an integral part of philosophy, was later on the ground from which the so-called "negative theology" arose.

Key words: neo-Platonist, the One, the Good, polytheist, theodicy